

32

ADV-N-Mededelingen

DRIEMAANDELIJKS
TWEDE TRIMESTER 2011

Dit is het tweeëndertigste nummer van de *ADVN-Mededelingen*. De publicatie wil u op de hoogte brengen en houden van de werking van het ADVN in al zijn aspecten: het algemeen beheer, de aanwinsten in de collecties, de dienstverlening, de projecten en publicaties, de huisvesting enz. De *ADVN-Mededelingen* zijn gratis en worden u op verzoek toegestuurd.

Het ADVN is een archief-, documentatie- en onderzoekscentrum. Vanuit een open maatschappelijke geest en gesteund op een wetenschappelijke methodologie, verzamelt, bewaart en beheert het ADVN het erfgoed over de Vlaamse beweging in haar brede historische en thematische context. Tot de brede context van dit veiliggestelde erfgoed behoren de nationale bewegingen als maatschappelijk-filosofisch verschijnsel, inbegrepen de thema's die daarmee zijn verbonden of ervan afgeleid zijn (zoals culturele identiteit, natievorming, migratieprocessen, nieuwe sociale bewegingen).

Het verleden is een beproefd bouwwerk van zoveel fouten en nog meer gebreken. Torsend tegelijk met verve wat nog komen moet, vandaag, morgen, overmorgen.

Bijdragen

Koen Aerts, Tom Cobbaert, Koen De Scheemaeker, Frank Seberechts, Céline Van Den Abeele, Koen Van Keer, Koen Verbruggen, Rita Verelst & Frans-Jos Verdoodt

Digitale beeldbewerking

Ann Van Gastel & Koen Van Keer

Fotografie

Peter Maes & Frank Seberechts

Vormgeving

Ann Van Gastel

Coördinatie

Tom Cobbaert & Sophie Gyselincx

Administratie

Marleen Deridder

Druk

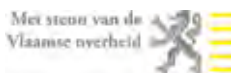
New Goff, Mariakerke

Verantwoordelijke uitgever

Frans-Jos Verdoodt
Massemsesteenweg 321.A, 9230 Massemen

ADVN ARCHIEF-, DOCUMENTATIE- & ONDERZOEKSCENTRUM

Lange Leemstraat 26
BE-2018 Antwerpen 1
[T] +32 [0]3-225 18 37
[F] +32 [0]3-226 64 05
[E] info@advn.be
[W] www.advn.be
postrekening: BE29 0001 5877 6064 | BPOTBEBB1
bankrekening: BE14 4198 0595 9183 | KREDBEBB
bouw- en renovatiefonds: BE23 4198 0595 9991 | KREDBEBB

De dingen die blijven

Een erg grote en spraakmakende organisatie in België zal in 2012 honderd jaar bestaan. Dat wordt dus een historisch ogenblik. En dat moet, geheel terecht, feestelijk worden herdacht. Maar de tel-machine van diezelfde organisatie is wel enigszins onder de invloed van epo¹ geraakt en daardoor wordt reeds in 2011 de honderd vijftienvigste verjaardag gevierd. *Sans délai*, onverwijld dus. Bij bepaalde abdijbieren² is de truc van de jaartallen niet zo ongewoon. Na het nuttigen van een paar glazen degelijke drank let men daar overigens niet meer op. En aan eeuwenoude paters en hun gewijde brouwersstiel vergeeft men dat graag.

Maar kan zoiets wel voor een grote en achtenswaardige organisatie uit onze moderne tijd? Volgens de utilitaire theorie van de Engelse liberale filosoof Jeremy Bentham (1748-1832), ook wel eens het *consequentialisme* genoemd, moet dat inderdaad wel kunnen. Want, zo stelt hij vrij vertaald, een vrome leugen maakt meer mensen gelukkig dan de zakelijke waarheid. Hoe ook, wij in het ADVN zouden niet wegkomen. Daarom zweren wij eerder bij de visie van de Duitse sterrenkundige Johann Kepler (1571-1630): precies meten betekent precies weten. En dat maakt in de geschiedschrijving soms een groot verschil.

Zoveel is inmiddels wel duidelijk: de pure historiografie is een on-dankbaar vak. Want zij loont niet echt, omdat zij geen placebo-effect bezit. Lonend is zij misschien wel voor het gehele of gedeeltelijke eerherstel van de reputatie van sommige doden, maar die hebben daar natuurlijk geen boodschap meer aan. Want *post multa saecula, pocula nulla*, na ons zullen er nog vele jaren komen maar geen bekers meer om leeg te drinken.

Intussen zijn wij het aan onszelf wel verplicht om, geschiedtechnisch gesproken, kalendermatig te denken: in feiten en jaartallen. Ook het terecht alomgeprezen historisch inzicht voedt zich aan de kalendergedachte. Dat velen, ook studerenden, geenszins het onderscheid kunnen maken tussen Karel De Grote (742/43-814) en Keizer Karel (1500-1558) lijkt een grappig cliché, maar het is het niet. Wie die zeven eeuwen tijdsverschil niet voor ogen heeft, kan ook geen inzicht hebben in die personen en die maatschappijen.

Wij hebben ons ooit graag vrolijk gemaakt over de stofjasonderwijzers die hun klasje rondom decoreerden met de zogenaamde tijdsbanden, waar koningen en keizers en heiligen a.h.w. te paard reden

op de jaartallen. Achteraf beschouwd, was het natuurlijk fout dat zij de feiten en figuren op hun tijdsbanden behandelden als de canon van geschiedenis, als de maat van alle dingen.

Ik denk er wel eens aan om mijn werkkamer te draperen op de wijze waarop onze stofjasonderwijzers hun klasjes inrichtten als de laboratoria van historische kennis. Dan zal ik mij bijvoorbeeld correct kunnen realiseren dat Karl Benz (1844-1929) reeds 127 jaar geleden de eerste auto ontwierp en dat wij reeds sinds 1910 niet noodzakelijk meer een bocht hoeven te missen met onze wagen, want de differentieelkoppeling is dan ingevoerd. Over een 'duurzame uitvinding' gesproken.

En daarenboven zijn er van die jaartallen met een zachtmoedig-emotionele binding. De Italiaanse kaalkop Fiorenzo Magni, vandaag een goedgeklede negentiger, won in 1949 zijn eerste Ronde van Vlaanderen. Hij zou ook in 1950 en 1951 nog overwinnen. De betonnen steenweg naar Wetteren was op die dag in 1949 nog eindeloos lang, het regende en het was koud en ik was de enige sterveling die hem langs die weg stond aan te moedigen. Dat zijn *le cose che restano*, de dingen die blijven.³ Nadien werd de Ronde steeds weer de snel te vergeten 'Vlaanderens mooiste', met vele tienduizenden gebrainwashte toejuichers langs de weg.

FRANS-JOS VERDOODT | VOORZITTER VAN HET ADVN

(1) Verkorting voor erytropoëetine, een middel dat leidt tot ruim betere prestaties. Vooral bij sportlui (alleszins zolang zij niet tegen de spreekwoordelijke lamp lopen).

(2) Bier bezit geen meervoudsvorm, dat moet gewoon *biersoorten* zijn. Maar om begrepen te kunnen worden, moet men soms wel eens iets fout zeggen, niet het minst in Vlaanderen.

(3) Een verwijzing naar de film *Le Cose Che Restano* van Gianluca Maria Tavarelli uit 2011.

Johann Kepler

ONTAARDEN EN VERBITTERDEN?

Het Vlaamse verenigingsleven in Wallonië (1850-heden)

Onlangs verscheen het boek *Vlaamse migranten in Wallonië (1850-2000)* onder redactie van Idesbald Goddeeris en Roeland Hermans.^o De publicatie belicht verschillende aspecten van de Vlaamse migratie naar Wallonië gedurende de 19de en 20ste eeuw. Voor het ADVN onderzocht Koen Verbruggen samen met Luc Vandeweyer van het Algemeen Rijksarchief (Brussel) of er al dan niet een Vlaamse bekommernis om de vele Vlaamse migranten in Wallonië was en hoe die zich uitte. Daarmee onderwerpen ze de visie van pater Arthur Verthé aan een historisch onderzoek. In het derde en laatste deel van zijn reeks *Vlaanderen in de Wereld* (1970 e.v.)¹ betreurde hij dat Vlaanderen doorheen de geschiedenis zo weinig voor de Vlamingen in Wallonië had gedaan. Zijn stelling dat de Vlaamse migranten in Wallonië generaties lang aan hun lot werden overgelaten en daardoor al dan niet bewust kozen voor integratie wordt decennia later door de auteurs dan ook in vraag gesteld.

Een belangrijk aspect in dit onderzoek vormt uiteraard een kort historisch overzicht van de belangrijkste Vlaamse verenigingen in Wallonië vanaf het midden van de 19de eeuw.

Katholieke, liberale en Vlaamsgezinde initiatieven

Reeds bij de stichting van de nieuwe staat België in de eerste helft van de 19de eeuw, stonden de economische ontwikkelingen van het Noorden en het Zuiden van het land haaks op elkaar: Vlaanderen werd geconfronteerd met een crisis in de landbouw- en textielsector, terwijl in het zuiden van België het industriebekken van Sambre en Maas dankbaar gebruik maakte van de aanwezige grondstoffen om de lucratieve zware industrie en mijnbouw verder uit te bouwen. Hierdoor ontstond er met-tertijd een duidelijke scheiding tussen het arme, katholieke en Nederlandstalige Noorden en het industriële, socialistische en Franstalige Zuiden voor er ook maar

sprake was van een Vlaamse of Waalse beweging. Toen vanaf het midden van de 19de eeuw Vlamingen uit economische overwegingen migreerden naar Wallonië, duurde het niet lang vooraleer er Vlaamse verenigingen tot stand kwamen. Door de ontwikkeling van het verenigingsleven bleef de culturele band met Vlaanderen behouden en kon men specifieke migratieproblemen (zoals de onvermijdelijke taalbarrière en het gebrek aan sociale contacten) beter het hoofd bieden. Want behoorden de Vlaamse migranten weliswaar politiek en administratief gezien nog steeds tot dezelfde Belgische staat als voor hun migratie, op cultureel vlak werden ze ontheemden.

Het Vlaamsch Taelminnend Genootschap, de oudst bekende Vlaamse vereniging in Wallonië, werd echter niet door arbeiders maar door seminaristen opgericht. Die seminaristen werden in Limburg gerekruteerd door de bisschop van Luik en genoten een opleiding aan diverse instellingen: het seminarie, het normaalonderwijs en de rijksuniversiteit van Luik. Hierna keerden zij in de regel naar Limburg

terug waar zij meestal in parochies en scholen aan de slag gingen. Het Vlaamsch Taelminnend Genootschap richtte zich op het behoud van de Vlaamse taal en kwam tot stand in een uitdrukkelijk religieuze context. Vanuit die religieuze en culturele bekommernis ontstonden meerdere initiatieven zoals het Werk der Vlamingen, het Davidsfonds, De Vlaamsche Eendracht, het Kinkergenootschap en de Vlaamsche Kring. Het Werk der Vlamingen was de eerste grote vereniging voor Vlamingen in Wallonië. Het werd in 1865 in Luik door de paters Redemptoristen opgericht en poogde een religieuze werking op te zetten

Ook in het activistische weekblad *Uilenspiegel van Leuven* (21 juli 1918) kwam de problematiek van de Vlaamse migranten in Wallonië aan bod. [ADVN, VY900291]

voor de vele katholieke Vlamingen in Luik. In 1886 was bijna 10% van de 40 000 Vlaamse arbeiders in Luik bij het Werk aangesloten. Omstreeks de eeuwwisseling breidde het Werk der Vlamingen zijn actieradius uit door in andere Waalse steden afdelingen op te richten. Ook het katholiek geïnspireerde Davidsfonds startte tijdens het jaar van zijn oprichting (1875), vanuit een culturele bekommernis, afdelingen in het Franstalige landsgedeelte. Niet enkel de katholieken ondernamen initiatieven om de Vlamingen in Wallonië te groeperen. Ook de uitgeweken Vlaamse liberalen slaagden erin een aantal verenigingen op te richten waarbij sociaal contact en recreatie centraal stonden. Zo werd aan de universiteit van Luik het liberale taalminnende studentengenootschap De Vlaamsche Eendracht opgericht (1868). Deze studentenvereniging was lid van het liberale Willemsfonds en organiseerde voordrachten voor haar studenten. Ook in Luik kwam in 1886 het Kinkergenootschap tot stand. Deze liberale vereniging organiseerde lezingen en muziekavonden en richtte, ook met steun van het Willemsfonds, een eigen volksbibliotheek op. Binnen het Vlaamse verenigingsleven in Wallonië speelde ook de levensbeschouwelijke breuklijn tussen katholieken en antiklerikalen een rol. Wel was er een samenwerking onder de katholieke verenigingen: het Werk der Vlamingen en de Davidsfondsafdelingen organiseerden geregeld samen activiteiten en feesten. De levensbeschouwelijke band primeerde gedurende deze periode dus op de gemeenschappelijke Vlaamse herkomst van de vele ingeweken arbeiders en boeren. Het belang van deze verenigingen mag niet overschat worden. Vele Vlamingen sloten zich niet aan, anderen leefden te geïsoleerd over het Waalse land en werden door de Vlaamse initiatieven nooit bereikt. Deze Vlamingen kozen al dan niet bewust voor assimilatie en geraakten zeer snel verfranst. In zijn hierboven geciteerd driedelig

Als voorzitter van de Vlaamse Kring en op vraag van het ANV publiceerde Omer Watzet in 1903 *De Vlamingen in het Walenland*. Deze korte studie peilde naar de toestand van de Vlamingen in Frans-talig België. [ADV.N, VB4843]

werk over 'Vlaanderen in de wereld' concludeerde Verthé: *"Doch groter is het aantal Vlamingen in Wallonië dat (...) niet kon bereikt worden, en daar vindt men de ontaarden en verbitterden."*

Vlaamse radicalisering

Op het einde van de 19de eeuw was de Vlaamse beweging in bepaalde regio's een meer sociale volksbeweging geworden die door de invoering van het algemeen meervoudig stemrecht (1894) op politiek niveau aan betekenis had gewonnen. De beweging werd ook op ideologisch en intellectueel vlak vernieuwd: het programma werd verruimd (breder dan louter taalflamingantisme), de organisatie van de beweging werd uitgebouwd en bredere volkslagen werden aange-

sproken. Deze herbronning werd gestuurd en gedragen door zowel vooraanstaande Vlaamse liberalen, katholieken en socialisten als Frans Van Cauwelaert, Camille Huysmans, Lodewijk De Raet, August Vermeylen en Louis Franck en had een eenheidsbevorderend effect op de Vlaamse beweging. Ook in Wallonië was dit merkbaar. In 1891 werd De Vlaamsche Kring door Vlaamse handelaars en ambtenaren opgericht en voorgezeten door Omer Watzet. Deze groepering poogde het levenbeschouwelijke te overstijgen en streefde naar het behoud van het Vlaamse karakter van de migranten. Het Algemeen Nederlands Verbond (ANV), dat 'ter bevordering van de Nederlandse taal en de Vlaamse stam' door Hippoliet Meert in 1895 in Brussel was opgericht, ging zich ook in Wallonië toeleggen op het versterken van het 'stambewustzijn' van de Vlamingen. De werking van het ANV werd mede ondersteund door de theorie van de sociaaleconomische denker Lodewijk De Raet waarbij het ANV diende te fungeren als

koepel voor Vlaamse koloniën in Wallonië. Van integratie was duidelijk geen sprake meer.

De Waalse afdelingen van het ANV kwamen slechts moeizaam van de grond. De oude tweespalt tussen katholieken en antiklerikalen bleef nog steeds voor moeilijkheden zorgen. Bovendien pasten velen zich geruisloos aan de nieuwe Waalse realiteit aan. Pas toen de Vlaamse spoorwegbeambte en schrijver Gustaaf Vermeersch zich in 1905 in Monceau-sur-Sambre vestigde, werd de eerste afdeling van het ANV in Charleroi opgericht. Later kwamen er ook afdelingen in La Louvière, Namen en Nijvel.

De lokale Davidsfondsafdelingen in Wallonië profiteerden wel van de heropleving in Vlaanderen en er werden nieuwe afdelingen opgericht in Aubel, Edingen, Doornik, Ath en Verviers. Het Kinkergenootschap daarentegen verdween door financiële problemen. Men overwoog op te gaan in het ANV, maar bezwaren vanuit het genootschap verhinderden dat. Het laatste spoor van het Kinkergenootschap dateert van oktober 1913, toen het Willemsfonds nog een oproep tot steun ontving.

Het activisme in de Eerste Wereldoorlog wierp een odium op de Vlaamse beweging. Hierdoor hadden de Vlaamse migrantengroeperingen het bijzonder moeilijk om zich in het interbellum opnieuw te organiseren. Geleidelijk slaagden zij erin hun werking te hernemen en nieuwe afdelingen op te richten. Het Davidsfonds deed dit b.v. in Bergen (1924) en in Charleroi (1925). De belangrijkste vereniging bleef echter het Werk der Vlamingen. Na de invoering van de taalwetten in 1932, verdween de bekommernis vanuit Vlaanderen om de Vlaamse emigranten naar de achtergrond.

Kolonisatie en annexatie

Met het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog zag het collaborerende Vlaams Nationaal Verbond (VNV) de mogelijkheid om het nationaalsocialistische *lebensraum*-denken ook in België toe te passen. Om het Vlaamse volk meer ruimte te geven, pleitte partijleider Staf De Clercq reeds in de zomer van 1940 voor de deportatie van de Waalse bevolking naar Zuid-Frankrijk. Toen de Duitse bezetter datzelfde jaar duidelijk maakte deze plannen niet te steunen, borg het VNV zijn annexatieplannen op. Wél werd er in mei 1941 een VNV-afdeling 'Walenland' opgericht die voor de Vlamingen in Wallonië het maandblad *Ons Vaderland* uitgaf. Een georganiseerde VNV-werking in Wallonië kwam echter nooit op gang. Niettemin lieten deze ontwikkelingen bij de Walen diepe sporen na. Van het begrip voor het

Vlaamse verenigingsleven in Wallonië bleef na de Tweede Wereldoorlog niks meer over.

Een nieuw begin

Door de gebeurtenissen tijdens de oorlog was de werking van de Vlaamse verenigingen in Wallonië gecompromitteerd. Davidsfondsafdelingen in Wallonië sloten een voor een de boeken. Ook de werking van het Werk der Vlamingen doofde langzaam maar zeker uit. Daarenboven trof de Europese kolencrisis ook de Waalse kolencentra in Luik en (vooral) Henegouwen. Hierdoor nam de vraag naar arbeidskrachten sterk af. Ondertussen kwam de industrialisering van Vlaanderen definitief op gang. De economische expansiewetten die in 1958 werden goedgekeurd, verleenden immers niet alleen steun aan de Waalse mijncentra. Ook regio's met een hoge werkloosheidsgraad in Vlaanderen werden door deze maatregelen nieuw leven ingeblazen. In Vlaanderen nam daardoor de werkgelegenheid aanzienlijk toe, wat de uittocht van Vlaamse arbeidskrachten een halt toeriep. Wel vond er een nieuwe migratiegolf van Vlaamse landbouwers plaats. Landbouwgrond in Vlaanderen werd schaars en bedreigd door de industriële ontwikkeling van de Antwerpse haven en de andere grote infrastructuurwerken elders in Vlaanderen. Voor die Vlaamse landbouwers werden een aantal verenigingen opgericht.

Met onder meer de opbrengst van de verkoop van penningen, financierde Band het Maison de la culture néerlandaise. [ADVN, VPE47]

De Familiale Actie (FAMAC) werd reeds in 1943 in Brugge opgestart door het Mannenverbond voor Katholieke Actie en de Boerenjeugdbond. Die organisatie poogde jonge boeren te helpen bij het zoeken naar een geschikt erf. Vanaf 1946 werd de aandacht verlegd naar de uitgeweken Vlaamse boeren in Wallonië. FAMAC *“wilde de ontaarding van de boerenstand absoluut voorkomen en vermijden dat jonge boeren zouden opgevangen worden in de industrie”*.³ Het boerenleven in Wallonië verschilde immers danig met dat in Vlaanderen. Door o.m. de schaalvergroting van het erf en het gebrek aan omkadering in eigen taal, was dergelijke ondersteuning meer dan welkom. In de jaren zestig werd het FAMAC-initiatief overgenomen door de Boerenbond onder de naam Contact met Vlaamse Boerengezinnen in Wallonië.

Naar aanleiding van de mijnramp in Marcinelle in de zomer van 1956, kreeg ook de Vlaamse studentenbeweging aandacht voor de Vlaamse arbeiders in Wallonië. Die aandacht bestond reeds kort na de oorlog in diverse Vlaamse jezuïetenscholen. Door de mijnramp werd de problematiek nu ook bekend bij een ruimer publiek. Vanuit het Katholiek Vlaams Hoogstudentenverbond (KVHV) werd een ‘Walenwerking’ opgezet die ontspanningsavonden organiseerde. De organisatie ervan lag in handen van het latere Volksunie-kopstuk Mik Babylon.

Band

De belangrijkste organisatie die na de Tweede Wereldoorlog tot stand kwam, was Band. De reeks artikelen over Vlamingen in Wallonië van Gaston Durnez die in oktober en november 1954 in *De Standaard* en *Het Nieuwsblad* werden gepubliceerd, inspireerde bepaalde mensen om een nieuwe band tussen de Vlamingen in Wallonië te creëren. Een van die mensen was Joris Sevenants, afkomstig uit het Algemeen Christelijk Werknemersverbond (ACW), die in 1950 directeur werd van de Tuinen van Annevoie nabij Namen. In 1958 zocht Sevenants Durnez op. Met het oog op het verzamelen van adressen van nog bestaande Vlaamse verenigingen in Wallonië, startten ze aanvankelijk enkel met de uitgave van het maandblad *Band*. Met de financiële steun van de Vlaamse Toeristenbond (VTB), het Davidsfonds en het Verbond van het Vlaams Overheidspersoneel (VVO) konden de eerste nummers kostenloos verspreid worden. In november 1959 organiseerde Band in Namen zijn eerste congres voor Vlaamse migranten in Wallonië. Het congres aanvaardde daarop drie basisprincipes die duidelijk met het verleden braken: de organisatie zou geleid worden door Vlamingen die in Wallonië woonden, de vereniging moest politiek neutraal blijven en ze diende open te

Voorzitter Joris Sevenants ontvangt felicitaties van voormalig VTB/VAB-voorzitter Jozef Van Overstraeten tijdens het Bandcongres in Wépion op 14 november 1982. [ADVN, VQT11/77]

staan voor *“alle in Wallonië wonende Vlamingen, ongeacht hun opinie of stand”*.⁴ In 1962 werd de Samenwerkende Vennootschap Band opgericht die van de VTB in Brussel een lokaal aangeboden kreeg. Sevenants werd voorzitter, Florent De Blonde werd secretaris en Gilbert De Schrijver werd penningmeester. Vanaf 1961 was er ook een afgevaardigde van de eigen jeugdwerking en later, in 1974, kwam er ook een vrouwenafdeling.

Band organiseerde daarnaast tal van andere activiteiten zoals toneelavonden, optredens, lezingen en voordrachten. Door tussenkomst van het Noordstarfonds in 1962, was men zelfs in staat rond te trekken met een mobiele bibliotheek. Twee jaar later, in 1964, organiseerde Band een heuse Vlaamse boekenbeurs in Namen. De belangrijkste activiteit bleef echter het jaarlijks congres (tot 1992) dat ook uit Vlaanderen de nodige steun kreeg. Zo kon men jaarlijks steenvast rekenen op de aanwezigheid van gastsprekers uit Vlaanderen zoals Marcel Brauns, Maurits Coppieters en Leo Tindemans en vele andere prominenten. Ook financieel werd er vanuit Vlaanderen een permanente steun geboden. Door toedoen van toenmalig minister van Cultuur Renaat Van Elsende, werd Band vanaf 1960 officieel erkend en kreeg het jaarlijkse werkingsgelden.

Band legde de nadruk op integratie en culturele uitwisseling. Om dit te stimuleren, ontstond reeds in de jaren 1950 het idee om een Mai-

son de la culture néerlandaise op te richten. Pas toen de VTB in het begin van de jaren 1970 besloot financieel bij te springen, werd in Namen een Vlaams Huis opgericht. Hierin werd een bibliotheek, een boekenwinkeltje en enkele vergaderzaaltjes ondergebracht. In het huis werden ook lessen Nederlands voor Franstaligen aangeboden. Band streefde duidelijk andere doelstellingen na dan de Vlaamse verenigingen uit de 19de en de eerste helft van de 20ste eeuw. Het Maison de la culture néerlandaise werd ingeschakeld om de individuele tweetaligheid te bevorderen gekoppeld aan een bewuste integratie. Band ijverde tevergeefs ook voor een Vlaams-Waals akkoord dat de culturele uitwisseling tussen beide gemeenschappen had kunnen stimuleren. Door een gebrek aan financiële middelen werd het Vlaamse huis na zeven jaar opgedoekt.

Konden de eerste Vlaamse initiatieven in Wallonië nog op Waals begrip rekenen, na de Tweede Wereldoorlog was hiervan niets meer over. Band stootte in Wallonië ook op onverschilligheid en vijandigheid. In de pers werd Band gezien als een dekmantel voor een Vlaamse kolonisatie. Zo werd de reeds vermelde boekenbeurs in 1964 als zeer bedreigend ervaren. Ook de jaarlijkse congressen werden in de Franstalige pers met argusogen gevolgd en voedden het Waalse wantrouwen. Band bevestigde echter de eentaligheid van Wallonië, was de politieke realiteit ver voorop en streefde louter naar een culturele uitwisseling. De keuze voor deze weg werd versterkt toen vandalen in 1979 het vitrineraam van het Maison de la culture néerlandaise stuk wierpen én dit zowel door de Vlaamse als Waalse pers openlijk werd afgekeurd. In die jaren 1970 verwoordde voorzitter Renier Nijkskens het doel van Band als *“de opname van de twee cultuuruitingen door het individu”*⁵ met eerbied voor elkaars cultuur. Voorzitter Joris Sevenants verduidelijkte dit standpunt toen hij in 1972 verklaarde dat *“Eerbied (...) geenszins (betekent) dat wij afstand moeten doen van ons Vlaams-zijn. Wij staan er op ons eigen cultureel leven in eer te houden, onze moedertaal niet te verwaarlozen of te vergeten.”*⁶ Integratie zonder assimilatie dus.

Door de opeenvolgende staatshervormingen, de migratiestop van de Vlaamse landbouwers naar Wallonië en de steeds verdergaande integratie van de Vlamingen in Wallonië, werd het bestaan van een vereniging als Band steeds minder noodzakelijk. Het gelijknamige blad *Band* werd vanaf 1990 gereduceerd tot een tweemaandelijks uitgave. De samenwerkende vennootschap werd na de dood van Joris Sevenants ontbonden en vervangen door een vereniging zonder winstoogmerk. Rein Hauben nam de functie van Sevenants over

en het blad werd nog verder herleid tot een trimestriële nieuwsbrief. Bepaalde activiteiten bleven op de planning staan, maar door een gebrek aan nieuwe krachten besloot Hauben in 2008 de vereniging definitief op te doeken. Even werd overwogen om verder te gaan als onderdeel van de vereniging Vlamingen in de Wereld, maar onder de Bandleiden werden hier geen voorstanders voor gevonden.

In de tweede helft van de 20ste eeuw werden naast Band nog een aantal kleinere organisaties opgericht. Dorsan Neiryck stichtte in 1952 de Broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van Halle. Dit genootschap groeide uit de jaarlijkse bedevaart naar Halle vanuit de platelandsregio tussen Nijvel, Pont-à-Celles en Heppignies. Later organiseerden zij ook een jaarlijks Sint-Elooifeest, reizen en uitstappen. Ook door de dienstplicht en de aanwezigheid van opleidingskazernes in Wallonië, kwam er daar een Vlaams verenigingsleven tot stand. In Aarlen organiseerden de Vlaamse militairen zich vanaf 1972 onder de naam Echo. Er werd een gelijknamig contactblad uitgegeven, voordrachten ingericht en toneelvoorstellingen en wandeltochten georganiseerd. Door de verbeterde mobiliteit van de soldaten (pendelen in plaats van verhuizen) en de toegenomen aandacht voor taalevenwichten en -aspecten (principeel geen Vlaamse soldaten-miliciens meer in Waalse kazernes), verdween die organisatie in de loop der jaren 1980. Vandaag zijn de afdeling van het Katholiek Vormingswerk van Landelijke Vrouwen (KVLV) in Nijvel en de Broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van Halle in Charleroi de laatste overgebleven actieve Vlaamse verenigingen in Wallonië. [kvb]

⁵ I. Goddeeris & R. Hermans (red.), *Vlaamse migranten in Wallonië, 1850-2000*, Tielt, 2011.

(1) A. Verthé, *Vlaanderen in de wereld*, deel 1: Brussel, 1972; deel 2: Brussel, 1974; deel 3: Zele, 1976.

(2) A. Verthé, *Vlaanderen [...]*, deel 3, p. 206.

(3) Brusselaers, Boeren zonder vaderland, in: *De Standaard*, 23-28 juli 1968.

(4) R. Hauben, *Band. Een band tussen de Vlamingen in Wallonië*, s.l., 1987, p. 23.

(5) J. Sevenants, *Wat? Waarom? Band*, Annevoie, 1972, p. 9.

(6) J. Sevenants, *Wat? [...]*, p. 9.

ONROEREND ERFGOED

De grafmonumenten van Frans Van Cauwelaert en Gustje Peelaerts

Dit jaar is het vijftig jaar geleden dat enkele belangrijke figuren uit de Vlaamse beweging overleden, zoals bijvoorbeeld Walter Bouchery, Edmond Van Dieren, Gustje Peelaerts en Frans Van Cauwelaert. Over de grafmonumenten van Peelaerts en Van Cauwelaert werden gegevens opgenomen in de databank over monumenten en Vlaamse beweging. Deze databank kwam een aantal jaar geleden tot stand in het kader van het project *Duurzamer dan graniet* en is nog steeds raadpleegbaar op de webstek van het ADVN.

Frans Van Cauwelaert (Onze-Lieve-Vrouw-Lombeek, 10 november 1880 - Antwerpen, 17 mei 1961) was één van de belangrijkste leiders van de Katholieke Partij, vooral in de eerste helft van de twintigste eeuw. Hij was ruim vijf decennia lang volksvertegenwoordiger en als dusdanig de voorman van de Vlaamse en democratische strekking van de Katholieke Partij; hij was jarenlang voorzitter van de Kamer van volksvertegenwoordigers. Gedurende korte tijd was hij minister en van 1921 tot 1932 burgemeester van de stad Antwerpen. Hij werd tevens benoemd tot minister van Staat. Tijdens zijn loopbaan lag hij mede aan de basis van de vernederlandsing van de Rijksuniversiteit Gent en van de taalwetgeving van de jaren 1930; voorts was hij betrokken bij de oprichting van *De Standaard*.

Van Cauwelaert kreeg een graf op het erepark van de Antwerpse begraafplaats

Schoonselhof. Het monument werd ingehuldigd op 15 mei 1965. Het werd vervaardigd door beeldhouwer Leopold Van Esbroeck. Hij plaatste een engel en een mannenfiguur naast een stèle; zij verpersoonlijken respectievelijk het geestelijke en het materiële. Het grafschrift luidt: *"Het is mijn levensdroom mijn beste krachten te wijden aan de hoogst mogelijke ontwikkeling van het Vlaamse volk."* Voorts worden de verschillende functies van Van Cauwelaert opgesomd: volksvertegenwoordiger, burgemeester van Antwerpen, minister van Staat, minister en voorzitter van de Kamer van volksvertegenwoordigers. Beeldhouwer Leopold Van Esbroeck, ere-professor van de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten in Antwerpen, overleed op 27 juli 2010 op 98-jarige leeftijd. Ook hij kreeg een plaats op het erepark van het Schoonselhof. Bij zijn bekendste werken horen ongetwijfeld het standbeeld van

Emile Verhaeren in Sint-Amands en 'Netje', het beeld dat hij aan Lode Zielens wijdde en dat voor de Sint-Andrieskerk in Antwerpen geplaatst werd.

Een veel bescheidener monument werd op de begraafplaats van de Kempische gemeente Herenthout gewijd aan August 'Gustje' Peelaerts (Herentals, 17 oktober 1898 - Herenthout, 6 oktober 1961). De *"zingende zwerver van Vlaanderen"*, zoals Gaston Durnez hem in een in memoriaal in *De Standaard* van 9 oktober 1961 noemde, rust onder een klassieke, eenvoudige grafsteen met een kruis. Op geen enkele wijze blijkt zijn engagement voor de Vlaamse beweging, als volkszanger en harmonicaspeler. Blijkbaar had op 13 mei 1962 toch een beperkte inhuldigingsmanifestatie plaats. Gustje Peelaerts rust er naast zijn vrouw Celina De Reyck, die haar man 36 jaar overleefde. [fs]

Het grafmonument van Frans Van Cauwelaert op de begraafplaats Schoonselhof, Antwerpen. [ADVN, VFA9171]

VLAAMSE 'NIJVERHEID' OP FILM

Didactische films (1930-1940) in het ADVN

In het najaar van 1995 schenkt Frans Lauriks het grootste deel van zijn filmcollectie aan het ADVN. Die collectie blijkt heel interessante visuele documenten te bevatten met betrekking tot Vlaamse manifestaties. Het gaat voornamelijk om beeldmateriaal uit de jaren 1960-1980. Die beelden schoot Lauriks zelf. Een kleiner segment van de overdracht bestaat uit didactische films die gedraaid werden in de jaren 1930-1940 en die Lauriks catalogeerde onder de titel *Vlaamse Glorie. Jaren '30*. Hoe hij in het bezit kwam van dit beeldmateriaal, is onduidelijk. Frans Lauriks overleed in 2000 en liet slechts een beperkt schriftelijk archief na.

De keuze voor 16mm-acetaatpellicule werd reeds in de jaren 1940 gemaakt. De kans is daarom reëel dat het om originele projectiekopieën gaat en niet om veiligheidskopieën van de zeer brandbare 35mm-nitraatfilm uit

die tijd. De films zijn stom en bevatten begeleidende teksten die als stilstaand beeld in de film gemonteerd worden. Een aantal toenmalige filmdidactici koos bewust voor die werkwijze. Men wou dat de leerlingen zich volledig focusten op hetgeen ze zagen en probeerde dus andere zintuiglijke afleidingen te vermijden.

In tegenstelling tot wat vaak gedacht wordt, ontstond de idee van *education through pictures* al relatief snel na de ontwikkeling van het medium film. Spil in de ontwikkeling van de Nederlandstalige educatieve film was de Nederlander David van Staveren. Hij was directeur van de eerste schoolbioscoop in Nederland (1918). In 1921 trok het filmbedrijf Polygoon al met een reizende schoolbioscoop met documentaires door Nederland. Maar ook in België groeide de interesse voor film als opvoedend medium.

Bij een telling einde 1913 bleek dat er in België 635 cinema's actief waren, waarbij ook kleine steden dikwijls meerdere filmzalen telden. Het medium sloeg bijzonder aan bij de jeugd en exploitanten programmeerden al snel speciale namiddagvertoningen voor kinderen. Extra inspanningen werden geleverd tijdens vakanties en ook familievoorstellingen mikten al op kinderen.

Op het vlak van de educatieve film was de Vlaming Walter Borrenbergen erg actief met zijn productiehuis Walmar Films. Hij draaide vooral beelden in de jaren 1930-'40 en dit op 16mm-pellicule. Op één film na, geproduceerd door de Stichting Nederlandse Onderwijs Film (NOF), werden de didactische spoelen in het ADVN gemaakt door Walmar Films. De begrippen infotainment en edutainment werden in die periode nog niet gehanteerd, maar dat betekent niet dat het om saai werkstukken zou gaan. Vooral de documentaire films over de 'Vlaamse nijverheid' (garnaalvangst, textielnijverheid, heideontginning, bijenteelt en klompenmaken) zijn goed gemaakt en hanteren al 'moderne'

TABEL: DE EDUCATIEVE FILMS IN HET ADVN

TITEL	INHOUD	PRODUCTIE	DUUR	ADVN REF.
Suikerfabriek	Suikerproductieproces van begin tot eindproduct	NOF	11'20"	VVB99
Garnaalvangst	Alle facetten van de garnaalvisserij	Walmar Films	7'25"	VVB99
Katoenspinnerij	Het machinale spinnen	Walmar Films	7'50"	VVB100
De weverijen	Het machinale weefproces	Walmar Films	9'50"	VVB100
Als in 't park de bladeren vallen	Sfeerbeelden van park in de herfst (ruiters, bezoekers, ...)	Walmar Films	±4'00"	VVB101
De rivier Semois	Het leven op en langs de Semois	Walmar Films	10'30"	VVB101
Heideontginning in de Kempen	Omvorming van heide voor landbouwdoeleinden	Walmar Films	±9'00"	VVB541
Bijenteelt	Alle facetten van de apicultuur	Walmar Films	13'30"	VVB541
De klompenmaker	Proces van begin tot eindproduct	Walmar Films	±12'00"	VVB541

Poperingse klompenmakers. [ADVN, VFAL1556]

duurtijden die rekening houden met de optimale aandachtsspanne van jonge mensen. De toeristische onderwerpen, zoals Semois en Herfst in het park, zijn opvallend minder sterk.

Lauriks' *Vlaamse Glorie* vormt een reeks bijzonder interessante geschiedkundige visuele documenten met betrekking tot Vlaamse 'nijverheid' en geeft tegelijk een inzicht in de filmdidactische uitvoeringspraktijk van de jaren 1930-1940. [kvv]

Bronnen bij deze bijdrage: D. Biltereyst, School van verderf. Filmkeuring en de bescherming van kinderen in België, 1914-1940, in: *Lessen. Periodiek van het Nationaal Onderwijsmuseum*, jg. 4, 2009, nr. 2, pp. 23-26; A.P. Hogenkamp, De onderwijsfilm is geen Duitse uitvinding. A.A. Schoevers, Ph.A. Kohnstamm en de Nederlandse Onderwijs Film, 1941-1949, in: *Stichting Film en Wetenschap-Audiovisueel Archief Jaarboek*, 1996, pp. 55-90; A.P. Hogenkamp, Om scherp te stellen. Veranderingen bij de Nederlandse Onderwijs Film, 1958-1963, in: *Lessen. Periodiek van het Nationaal Onderwijsmuseum*, jg. 4, 2009, nr. 2, pp. 7-12; F. Seberechts, Een Vlaams-nationalistische cineast: Frans Lauriks, in: *ADVN-Medelingen*, nr. 22, 2008, p. 12.

FÜR BAYERNS FREIHEIT De Bayernpartei (1946-heden)

Om de wens naar een Beierse staat ook politiek te kunnen verdedigen, stichtten Ludwig Max Lallinger en Jakob Fischerbacher na de Tweede Wereldoorlog in Zuid-Duitsland de Bayernpartei (BP). De belangrijkste doelstelling van de partij was dan ook de onafhankelijkheid van Beieren. Bij gebrek aan toelating van de Amerikaanse bezettingsmacht stond de BP pas bij de federale verkiezingen van 1949 voor het eerst overal in Beieren op de kieslijsten. Onder het voorzitterschap van Joseph Baumgartner slaagde de partij er toen in om 20,9% van de stemmen binnen te rijden.

Naast de onafhankelijkheid van Beieren streefde de partij in haar beginjaren ook naar een transitie naar een vrije economie, een versterking en modernisering van de Beierse landbouw, de elektrificatie van industrieën, spoorwegen en huishoudens en naar het ontwikkelen van een sociaal zekerheidssysteem voor de arbeidersklasse. Ten slotte profileerde de Bayernpartei zich als hoeder van de Beierse identiteit, waar het katholicisme inherent deel van uitmaakte. Het katholieke profiel van de partij werd echter minder dominant door een campagne van de Christlich-Soziale Union (CSU). Deze partij stelde de BP, haar voornaamste concurrent, voor als een vijand van de katholieke kerk, wat leidde tot een perceptie van de partij als niet-katholiek. In reactie op die campagne werd de liberale fractie binnen de BP invloedrijker.

In de eerste helft van de jaren 1950 bleef de positieve electorale trend zich onder leiding van Baumgartner doorzetten. In de regionale verkiezingen van 1950 won de partij 17,9% of 39 mandaten. Inhoudelijk ging de

BP verder op een regionalistisch discours. Ze aanvaardde de Duitse staat, maar benadrukte het federale karakter ervan en streefde naar een zo groot mogelijke invloed van Beieren op de federale politiek.

Na dit aanvankelijke succes gingen de resultaten echter in dalende lijn. Met het losbarsten van de zogenaamde *Spielbanken-affaire* brak op het einde van de jaren 1950 voor de BP een periode van crisis aan. Twee BP-politici, Baumgartner en Geiselhöring, werden beschuldigd van omkoping door een casino-eigenaar in ruil voor zijn vergunning. Hoewel beiden in eerste instantie werden vrijgepleit, werden ze in 1959 alsnog veroordeeld. Meer dan 10 jaar later bleek uiteindelijk de hele affaire opgezet door Friedrich Zimmermann, kopman van de concurrerende CSU, uit angst voor de bedreiging die de BP – gezien haar electorale successen – voor de CSU scheen te vormen. Ondanks de onschuld van de betrokken BP-politici werd de partij toch electoraal afgestraft. Ze bereikte een dieptepunt in 1978, toen ze in de regionale verkiezingen nog slechts 0,4% van de stemmen kon binnenrijven. Op federaal niveau was ze reeds sinds 1953 uit het parlement verdwenen en nam ze na 1969 ook niet meer deel aan de verkiezingen. Op regionaal niveau verloor de partij haar laatste zetels in 1966, maar ondanks de dalende verkiezingsuitslagen bleef de partij wel participeren aan de stembusgang. Deze trend kon pas gekeerd worden op het einde van de jaren 1970. Sindsdien kon bij de verkiezingen telkens een zeer geleidelijke, doch gestage stemmenwinst worden vastgesteld. Het ledenaantal van de partij volgde een gelijkaardige trend. Aanvankelijk

kende de partij een snelle groei, maar vanaf het einde van de jaren 1950 kon een daling in het aantal leden vastgesteld worden, die slechts vanaf het einde van de jaren 1970 gekeerd kon worden. Vandaag telt de partij ongeveer 5 000 leden, tegenover de meer dan 25 000 partijleden die de BP in oktober 1949 versterkten.

Een aantal thema's komen stevast terug in de partijprogramma's. Zo ijvert de BP bijvoorbeeld voor het actief ondersteunen van de landbouw, maar ook de kleine en middelgrote ondernemingen en de beroeps-ambtenaren moeten de nodige aandacht krijgen. Verder wil de Bayernpartei het milieu beschermen en wenst de partij dat de christelijke wereldvisie de basis vormt voor de politiek. Uiteraard blijft ook het regionalisme een belangrijk aandachtspunt. Een paar wekerende eisen zijn de vraag naar een eigen Beierse president en een wet die de relatie tussen Beieren en de federale Duitse staat vastlegt. Verder wenst de partij een referendum te organiseren over Beierse onafhankelijkheid. De Bayernpartei staat positief tegenover Europa, ze beschouwen de Unie als een middel om de Duitse staat overbodig te maken en om hun doel van een vrij en onafhankelijk Beieren te realiseren. De partij is lid van de Europese Vrije Alliantie (EVA). Het toekomstige Europa waar zij van dromen is logischerwijs een 'Europa van de Regio's'.

NISE en het archief van de Bayernpartei in het ADVN

Het NISE-netwerk (Nationale bewegingen en Intermediaire Structuren), al meermaals voorgesteld in de *ADV-N-Mededelingen*, wil behalve een historiografische en heuristische rol ook een doorslaggevende bijdrage leveren tot de bewaring en ontsluiting van

de archivalische bronnen van en over de nationale bewegingen in Europa. Daartoe biedt het in eerste instantie zoveel mogelijk informatie over de archieven ter zake. Aanluitend wordt echter ook advies geboden over de verschillende aspecten van het beheer van archieven en kan het voorzien in een 'safe haven' voor archieven van nationale bewegingen in Europa. Voor de uitvoering van deze archivalische missie doet het een beroep op de expertise van het ADVN.

Eén van de eerste resultaten van deze doelstelling was de overbrenging van het archief van de Bayernpartei naar het ADVN in november 2010. De Beierse partij contacteerde NISE eerder dat jaar in de zoektocht naar een oplossing voor hun archieven van de voorbije 20 jaar. Eerder ontevreden over hun keuze om een groot deel van hun historisch partijarchief te deponeren in het Bayerisches Hauptstaatsarchiv, verkozen ze NISE en het ADVN als betrouwbaar depot. Het archief van de Bayernpartei (BE ADVN AC884) bestaat hoofdzakelijk uit administratieve documenten zoals briefwisseling,

Het logo van de Bayernpartei met het wapen en de vlag van de Freistaat Bayern.
[ADV-N, VEV357]

verslagen, boekhouding en verkiezingsdossiers. Verder bevat het archief ook verschillende affiches, foto's en filmbanden. Het merendeel van het archief dateert van 1980 tot 2010, maar er zijn ook stukken die hun oorsprong kennen in de jaren 1940. De verwerving van het archief van de Bayernpartei is voor het ADVN een interessante aanvulling op de steeds groeiende collectie over nationale bewegingen in Europa.

[CVDA & TC]

De Meeuw van Verschaeve, die Taube van Immanuel Kant

Waar start elke wetenschappelijke geschiedschrijving?

Antwoord: aan de voet van de moeilijk te beklimmen, sobere uitkijktoren. Van daaruit kan men, vrij van hoogtevrees, een blik verwerven over het landschap van het menselijke gebeuren en van het menselijke ingrijpen in de eigen bestemming en in de bestemming van de andere mensen. Behalve tot opbouwen en vernielen en heropbouwen, leidt dat gewoel en gedrang, die *'Menschenmenge'*, tot de verweving tussen de mensen en hun machines, via een monsterlijk uitdeinende cybernetica die geen oceanen en bergketens meer erkent doch vrij en virtueel haar eigen ruimte verkent.

Is dit de ideële *hoogte waar men geen kleinheid kan ontwaren*? Wij willen de bevlogen Cyriel Verschaeve hierbij niet kleineren noch loven doch passend relativeren, maar de hoogte die zijn zeemeeuw¹ bood is niet het hoogtegevoel dat wij als historici (her)kennen. Op de (soms barre maar soms geruststellende) hoogte van de verwetenschappelijking bereikt men overzicht, synthese, analyse. En ook afstand en autonomie in het denken. Dat moge niet hoogdravend klinken, want het gaat om soms zeer moeizaam verworven inzichten in de mens, zijn machines en zijn machinaties.

Het begrip 'overzicht' bevat tegelijk ook de vele aspecten die samen de toekomst vormen. Daar in doordringen is natuurlijk niet ons vak. Maar wij moeten er wel instrumenteel op voorbereid zijn en intussen moeten wij de motor zijn van een debat dat het belang van het eigen onderzoeks- en publicatieterrain – in concreto ons tijdschrift – overstijgt.

Dat laatste hebben wij, met het 75-jarig bestaan van *Wt* als aanleiding, in alle openheid gepoogd te doen tijdens het Gentse colloquium (21 oktober 2010), waarvan u in het tweede *Wt*-nummer (2011 | 2) de acta vindt. Els Witte zette daarin de grondtoon voor het debat: *Nederlandstalige historische tijdschriften in tijden van globalisering, elektronisering en digitalisering. Een inleiding*. Bruno Huyghebaert, die het debat modereerde, geeft de richting aan waarin die debatten tot besluiten leidden – of nog verder kunnen leiden. Hij geeft aan dit rapport de titel *Tussen geschiedenis en history* mee. Op het eerste gezicht lijkt die titel een cryptische slotbeschouwing te verbergen, maar in wezen roept de titel een van de belangrijkste kernvragen op die tijdens het debat in Gent werden geformuleerd: of de Nederlandse taal haar rol zal kunnen blijven vervullen in de snel evoluerende academische context, zowel op het vlak van het onderzoek als op het uitgeversforum?

De toongeving is er dus. En zij vormt een dwingende kracht, want de omwentelingen in de werelden van communicatie en onderzoek ontwikkelen zich a.h.w. via een meetkundige reeks. Daarom willen wij reeds over een paar jaar opnieuw de (zich immer wijzigende) constellatie van onderzoek en onderzoeksgesprek opmeten en inventariseren.²

Panel met v.l.n.r. Leonie de Goei, Ed Jonker, Chantal Kesteloot, Guy Vanthemsche, Paule Verbruggen en Frans-Jos Verdoodt, Gent, 21 oktober 2010.

De afstand die de historicus scheidt van de te beschouwen feiten wordt grotendeels bepaald door de beschikbaarheid van de bronnen. Beschouwd vanuit een thematisch bepaald ijkpunt – b.v. de Vlaams-nationalistische collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog – wordt die verwijdering uiteraard steeds beperkter. Op bepaalde ogenblikken kan de onderzoeker zijn credibiliteit aanzienlijk verhogen en maximaliseren, naarmate hij steeds dichter in de nabijheid komt van zijn bronnen. Hij kan uiteindelijk 'het water a.h.w. uit de bron zelf drinken' (het bekende *Gratius ex ipso fonte bibuntur aqua*). Die bereikbaarheid is slechts op het eerste gezicht een paradox: hoe verder de feiten van ons verwijderd zijn, hoe duidelijker hun voetafdruk.

In zijn bronpublicatie *"Iets ten voordelen van onzen jeugd"*. John Caremans, Edgar Lehembre, Remi Van Mieghem en de Vlaamse en Duitse

Nota van John Caremans. *Verslag over mijn verblijf in Berlijn*, Brussel, 12 november 1942, p. 1. [ADVN, BE ADVN AC651, Archief John Caremans]

intriges omtrent de Vlaams-nationalistische jeugdbeweging in 1942 toont Frank Sebe-rechts aan hoe een dergelijk wetenschap-pelijk comfort vrij snel een doorbraak kan bevorderen inzake onderzoeksvelden die weliswaar bekend zijn maar geenszins uit-geput. Een ervan is de breuklijn van interne conflicten die dwars doorheen vrijwel alle geledingen van de Vlaamse collaboratie hun weg zochten en uiteindelijk 'opgelost' werden toen het VNV definitief zijn leidende positie verloor in de Vlaamse collaboratie. Opgelost worden betekende hier de facto dat, zoals Sebe-rechts schrijft, de VNV-signa-tuur van die collaboratie 'haar onderspit zal delven', o.m. in de nationalistische jeugdbeweging. Voor de fracties van de Vlaams-nationalis-tische collaboratie die het 'algeheel Duitse' lot – en de daarvan afhankelijke lotbestem-

ming voorstonden, vormde die 'oplossing' de gelegenheid om de 'Rubicon' over te steken, richting Berlijn. Zij verlengden hierdoor niet alleen de duur van de hun collaboratie, maar moesten vaststellen dat de oorlog voor hen maar niet kon eindigen.³

Langs een andere, eerder filosofisch-histo-rische weg trekt ook Matthijs de Ridder een spoor naar de primaire bronnen van de geschiedenis van de Vlaamse beweging. In *"Ook een politieke invloed moet van onze Alma Mater uitgaan"* belicht hij, o.m. via een publi-catie van Robert Van Genechten (1895-1945), hoe deze laatste dacht over het staatkundig concept van het activisme.

Dat bestond er vooral in dat de vernederlandsing van de Univer-siteit van Gent in 1916 slechts een eerste grote stap kon zijn in wat nog diende te gebeuren met de Vlaamse zaak: de brede lagen van de bevol-king dienden bereikt en Vlaanderen moest, hier en nu, beseffen dat het politieke *"uur van Vlaanderen had geslagen"* en dat de consequenties daarvan duidelijk waren: via de steun van Duitsland naar een Euro-pese statenbond. Dat de interesse van Berlijn geenszins spoorde met die activistische doelstelling, zou een van de grote kwellingen worden van het activisme.

De radicale Robert Van Genechten week na de wereldoorlog uit naar Nederland. Hij publiceerde tijdens het interbellum nog traktaten over de economische aspecten van de Vlaamse beweging, maar hield zich mettertijd toch hoofdzakelijk bezig

met zijn engagementen in de Nieuwe Orde in Nederland, o.m. in de NSB-beweging van Anton Mussert (1894-1946). Zijn leven ein-digde in de repressiecel in Den Haag.

Indirect aansluitend bij de (recentelijk ontdekte) primaire bronnen is het tweede deel van Lode Wils' *De Katholieke Vlaamse Landsbond*. Daarin reviseert de auteur als het ware het politieke levensverhaal van Frans Van Cauwelaert (1880-1961), een van de grote onderzoeksprojecten van de Leuvense historicus.

Dit 'vervolgverhaal' wordt aangevat bij de afloop van de grondwetsherziening van

Robert Van Genechten, s.d. [ADVN, VFA376]

BUREEL VAN DE KATHOLIEKE VLAAMSE LANDBOND
1929
J. Valvekens, Z. E. P. Val. Claes, A. Bouweraerts, J. Wille

1921 en de onmacht van de Vlaamsgezinde kamergroep rondom Van Cauwelaert, in een door conservatieve liberalen en conservatieve katholieken beheerste regering. Er bevond zich slechts één katholieke flamingant in die regeringsformatie (Aloïs Van de Vyvere, 1871-1961). De invloed van Van Cauwelaerts flamingantisch-katholieke groep was belangrijk, maar werd ten dele ondergraven door het electorale succes van aanvankelijke medestanders die uiteindelijk hun eigen weg opgingen, zoals de volksvertegenwoordiger Thomas Debacker (1892-1971) in de Antwerpse Kempen. Het verhaal eindigt als Van Cauwelaerts Katholieke Landsbond, die gedurende ruim anderhalf decennium een massabeweging op de been had gebracht, in de periode 1928-1929 haar

houvast op de katholiek-flamingantische intelligentsia verloor. De sterke reorganisatie van de katholieke partij als standenpartij en de belangstelling van Van Cauwelaert als zakenman (Bankunie) en als burgemeester van Antwerpen bespoedigden dat proces. Lode Wils bezorgde doorheen zijn loopbaan reeds een omvangrijke korf publicaties omtrent het invloedrijke flamingantisch-katholieke icoon Van Cauwelaert. Maar het is onwaarschijnlijk dat die stroom geheel opdroogt: wellicht zijn niet al de hem bekende bronnen opgedroogd noch zijn woorden over Van Cauwelaert opgebruikt.

Immanuel Kant (1724-1804) hanteerde in een van zijn meest klassieke traktaten⁵ het beeld van de vederlichte duif die door het

Uit: Jan Valvekens. *Katholiek Vlaams idealist (1894-1951)*, Leuven, 1955. [ADV, VW 26.51]

luchtruim zweeft, de weerstand van de lucht voelt en denkt nog beter te kunnen vliegen indien die weerstand er niet zou zijn. Die metafoor, door Kant bedoeld voor de denkende mens in het algemeen, zou wellicht vlot toepasbaar zijn op de wetenschappelijke historiograaf die elke weerstand van een ontbrekende bron probeert ongedaan te maken.

Misschien wil de vederlichte maar onrustige vogel wel de hoogste hoogte bereiken. De onstuimige meeuw zoekt intussen een andere hoogte. [f.v.]

(1) *Waar men geen kleinheid kan ontwaren, / maar zij alleen nog blijven leven...*, uit het gedicht *De meeuw* van Cyriel Verschaeve, 12 oktober 1909.

(2) *Wetenschappelijke tijdingen (Wt)* plant op 18 oktober 2012 in Gent een zogenaamd 'opvolgingssymposium', precies twee jaar na het symposium van 21 oktober 2010.

(3) Cf. Redactioneel, in: *Wt*, jg. 70, 2011, nr. 1, p. 5.

(4) Wat de (vrij vertaald) nu-of-nooit-gedachte betreft; zie hiertegenover het boek *Eer Vlaanderen vergaat* dat in 1927 werd gepubliceerd door Ivo Draulans (pseudoniem van de letterkundige en oud-frontsoldaat Jozef Simons, 1888-1948). In de slotregels van zijn boek weerlegt de auteur de militante uitroep "het uur der volkeren slaat maar ééns". Er komen integendeel nog 'levenskansen' voor Vlaanderen. Want "de activisten hebben in Vlaanderen neergelegd: het ferment der zelfstandigheidsgedachte".

(5) I. Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, Hamburg, 1956, p. 43.

Abonneren op Wt

U kunt zich abonneren op *Wt* door overschrijving van het abonnementsgeld op rekeningnummer BE80733021529077 [BIC KREDBEBB].

Abonnementsgeld:

- binnenland: 23 euro
- buitenland: 28 euro
- steunabonnement: 25 euro

Een selectie uit de recente aanwinsten

1

2

3

Dagboekfragmenten (1984-1985) van Jos Vinks.
[BE ADVN AC6 ARCHIEF JOS VINKS]

Archivalia (2004-2009) van Nelly Maes als voorzitter van de Europese Vrije Alliantie (EVA) en van het Vlaams Vredesinstituut. Ook documenten van haar als gemeenteraadslid voor de Sociaal Liberale Partij (SLP) in Sint-Niklaas.
[BE ADVN AC16 ARCHIEF NELLY MAES]

Archivalia (1994-2008) van Guido Stevens over zijn activiteiten binnen het Verbond van Vlaamse Oudstrijders (vos) (hoofdbestuur, gouw Oost-Vlaanderen en afdeling Sint-Niklaas) en het Overlegcentrum van Vlaamse Verenigingen (ovv)-afdeling Waasland.
[BE ADVN AC75 ARCHIEF GUIDO STEVENS]

Documentatie, o.a. liederbundels van het IJzerbedevaartkomitee. (1)
[BE ADVN AC102 ARCHIEF BEDEVAART NAAR DE GRAVEN VAN DE IJZER (IJZERBEDEVAARTARCHIEF)]

Foto-archief van het Algemeen Nederlands Verbond (ANV) (2)
[BE ADVN AC107 ARCHIEF ALGEMEEN NEDERLANDS VERBOND (ANV)]

Archivalia (1970-2008) van Etienne Schepens over zijn activiteiten binnen het Algemeen Nederlands Verbond (ANV) (hoofdbestuur en afdeling Brussel, Marnixring (MR) (hoofdbestuur, regio Brabant, afdeling Brussel De Geus), Davidsfonds (DF) (gouw Brabant en afdeling Strombeek-Bever), Vlaams Komitee voor Brussel (vkb), Karel Bulsfonds, Overlegcentrum van Vlaamse Verenigingen (ovv) naast een collectie boeken en periodieken.
[BE ADVN AC166 ARCHIEF ETIENNE SCHEPENS]

Partijarchief van de Volksunie (vu) afdeling Kortrijk.
[BE ADVN AC212 ARCHIEF VOLKSUNIE (VU) AFDELING KORTRIJK]

Archivalia (1965-2009) van Erik Vandewalle met persoonlijke briefwisseling naast documenten over de Volksunie (vu) arrondissementsraad Kortrijk-Roeselare-Tielt (vanaf 2006 N-VA) en de vu-afdelingen Izegem en Harelbeke. Ook documenten van Vlaamse verenigingen te Izegem en affiches van de Vlaamse Studie- en Vormingskring (vsvk).
[BE ADVN AC245 ARCHIEF ERIK VANDEWALLE]

Werkingsarchief van het Vlaams Ziekenfonds West-Flandria.
[BE ADVN AC330 ARCHIEF VLAAMS ZIEKENFONDS WEST-FLANDRIA]

Partijarchief van Volksunie (vu) en van Nieuw-Vlaamse Alliantie (N-VA). Met het foto-archief van het periodiek *Wij*.
[BE ADVN AC54 ARCHIEF VOLKSUNIE (VU)]
[BE ADVN AC649 ARCHIEF NIEUW-VLAAMSE ALLIANTIE (N-VA)]

Manuscript van Maurits Van Haegendoren, 'Politieke herinneringen', 1968-1982. (3)
[BE ADVN AC123 ARCHIEF MAURITS VAN HAEGENDOREN]

Repressiedossier van Renaat Verbruggen en van Isabella de Bois. Met foto's van Renaat Verbruggen en zijn familie.
[BE ADVN AC422 FONDS REPRESSIE]

Archivalia (1999-2011) van Patrik Vankrunkelsven als voorzitter van de Commissie rond staats hervorming (Costa).
[BE ADVN AC533 ARCHIEF PATRIK VANKRUNKELSVEN]

Archivalia (jaren 1980-2000) van Laurens Appeltans over zijn politieke carrière binnen de Volksunie (vu) als senator (provinciaal, Vlaamse Raad), voorzitter van het vu-arrondissement Limburg en algemeen partijsecretaris.

[BE ADVN AC587 ARCHIEF LAURENS APPELTANS]

Collectie foto's en dia's van Oranjejeugd (OJ).

[BE ADVN AC691 ARCHIEF ORANJEJEUGD (OJ)]

Boeken en periodieken verzameld door Bob Lebacqz in het kader van zijn diplomatieke loopbaan.

[BE ADVN AC743 ARCHIEF BOB LEBACQZ]

Werkingsarchief (1980-2005) van de Vriendenkring v.l. f.w.- w.b.-j.k.-flak vnl. over de uitgave van *Wachtpost*.

[BE ADVN AC798 ARCHIEF VRIENDENKRING v.l. f.w.- w.b.-j.k.-flak]

Documentatie van Union Démocratique Bretonne (udb), Bloque Nacionalista Galego (bng), Etna Lista (el), Unidá Nacionalista Asturiana (una), Institut za Nacionalna Istorija (ini).

[BE ADVN AC815 FONDS NATIONALE BEWEGINGEN EN INTERMEDIAIRE STRUCTUREN IN EUROPA (NISE)]

Werkingsarchief (1990-2000) van Vlaamse Toeristenbond/Vlaamse Automobilistenbond (vtb/vab) afdeling Sint-Niklaas en haar onderafdelingen.

[BE ADVN AC869 ARCHIEF VLAAMSE TOERISTENBOND/VLAAMSE AUTOMOBILISTENBOND (VTB/VAB) AFDELING SINT-NIKLAAS]

Briefwisseling en kasboek (1966-1975) van de Stichting Ons Erfdeel.

[BE ADVN AC870 ARCHIEF STICHTING ONS ERFDEEL]

Archivalia (1914-1986) van Karel Aubroeck over zowel zijn persoonlijke als zijn artistieke leven. (4)

[BE ADVN AC872 ARCHIEF KAREL AUBROECK]

Archivalia van Alfred Van der Hallen over de vorme als secretaris van de Provinciale Commissie ter bevordering van het Technisch Onderwijs (Antwerpen) en als oorlogsbuurgemeester in Lier. Daarnaast bevat het archief documenten van de vorme zoals o.a. zijn dagboekantekeningen (1944-1950), typescript van zijn collegeroman *'De Lichte Tuin'* en een brief aan zijn broer Ernest Van der Hallen uit 1921. (5)

[BE ADVN AC875 ARCHIEF ALFRED VAN DER HALLEN]

Aantekeningen en teksten van Willem Pée over dialectgeografie, spelling en fonetiek van de Nederlandse taal. Tevens bevat het archief documenten van Julius Pée (vader van de vorme) over de kunst van het briefschrijven.

[BE ADVN AC883 ARCHIEF WILLEM PÉE]

Werkingsarchief van de Centrale Democratische Vakvereniging 'Helpt Elkander' in West-Vlaanderen die o.a. bestond uit een werklozenkas/weerstandskas, een ziekenfonds en een spaarbank. (6)

[BE ADVN AC880 ARCHIEF CENTRALE DEMOCRATISCHE VAKVERENIGING 'HELPT ELKANDER' (WEST-VLAANDEREN);
BE ADVN AC878 ARCHIEF REMI VANDERSCHULDEN]

[Sommige archieven bevinden zich nog in de verwerkingsfase en zijn niet onmiddellijk raadpleegbaar]

4

5

6

“REPRESSIE ZONDER MAAT OF EINDE?”

De juridische reïntegratie van incivieken in de Belgische Staat na de Tweede Wereldoorlog

In zijn recent afgerond doctoraatsonderzoek, gaat Koen Aerts (Universiteit Gent) in op het strafrechtelijk aspect en de daaropvolgende burgerlijke uitvoering van de bestraffing van de collaboratie na de Tweede Wereldoorlog. De auteur geeft hieronder toelichting bij zijn onderzoek.

Een overdreven focus op de eigenlijke straftoemeting tijdens de eerste vijf jaren na de oorlog en het uitblijven van een amnestie-maatregel heeft zowel in de beeldvorming als in de historiografie over de bestraffing van de collaboratie de mogelijkheid van een “niet-amnestiërende” matiging, laat staan een beëindiging ervan, lange tijd genegeerd. De centrale vraag van het gelijklopende werk van CVP-senator Raymond Derine (1978) *“Repressie zonder maat of einde?”* wordt daarom hernomen en opgehangen aan een vraagstelling die polst naar de aard, reikwijdte én duur van de repressie. Waar *Onverwerkt verleden* (1991) van Luc Huyse, Steven Dhondt en hun medewerkers nog een onderscheid maakte naar de bestraffende actor – bijvoorbeeld de militaire rechtbanken die recht spraken – hanteert deze studie met de uitwerking of het voorwerp van de straf een nieuwe typologie van de overheidsrepressie. Degene die de overheid tijdens de bezetting een gebrek aan burgerzin verweet, de inciviek, kon getroffen worden in zijn fysiek (*vrijheidsberovende maatregelen*), in zijn vermogen (*patrimoniale sancties*), in zijn rechten als Belg (*exclusieve sancties*) en/of in zijn aanspraken op bepaalde door de overheid gewaarborgde diensten, ambten en voordelen (*clausulaire uitsluitingen*). De juridische reïntegratie in de Belgische Staat, het tweede deel van de titel, staat dan gelijk aan het moment wanneer de bestraffing een einde nam. Wie van afronden houdt, brengt het totaal aantal rechtstreeks gestraften tot 100 000, goed voor een aandeel van 1,20% op het bevolkingsaantal van eind 1944. Afgezien van die ruime schatting is het vooral van belang te onthouden dat de overheid één en dezelfde persoon doorgaans op meer dan één manier bestrafte. Die multidimensionaliteit vond bij de patrimoniale sanctionering zelfs een exponentiële evenknie. Niet zelden was eenzelfde persoon door een cumulatie van sancties gehouden tot de betaling van een som die hoger was dan zijn totale vermogen, wat in de praktijk vaak neerkwam op een bedreiging van het totale gezinsinkomen. Een soortgelijke overstijging van de persoon was bovendien ook te onderscheiden bij de denationalisering van collaborateurs uit de Oostkantons waar de minderjarige kinderen en de

huwelijkspartner mee in de klappen deelden. Met 242 naoorlogse executies schetst dit het beeld van een rechtsstaat in overdrive, één die met alle mogelijke middelen wild om zich heen slaat om zijn gecontesteerde gezag terug op te poetsen. Wie de analyse hier stopt, lijdt echter aan kokerzicht of doet aan perspectiefvervalsing. Afgezien van de executies werd de bestraffing immers lang niet overal tot het uiterste doorgevoerd. Het besef van een variërende bestraffing naar tijd en ruimte, een liberale traditie van strafuitvoering maar ook praktische, pragmatische en politieke overwegingen luidden al vrij vroeg de afbouw in van de drie bestraffingsvormen die de persoon in zijn fysiek, zijn vermogen en in zijn rechten als Belg hadden getroffen. Zij waren 15 tot 20 jaar na de oorlog aanzienlijk gematigd en zo goed als beëindigd. Die betrekkelijk snelle opruiming contrasteert echter met de hardnekkigheid van de vierde bestraffingsvorm. Afgezien van de maatregelen ter ondersteuning van het levensonderhoud zoals ouderdomspensioenen en werkloosheidsuitkeringen kwam er nergens een afdoende wetgeving tot stand die op algemene wijze bepaalde uitsluitingen ophief. Het waren administratieve maatregelen die kort na de bevrijding waren ingesteld en het denkwerk hadden beperkt tot de initiële uitsluiting. Verminderingsprocedures uit het strafrecht hadden er geen vat op en in sommige gevallen was elk verhaal bij voorbaat een verloren zaak wanneer de voordelen, zoals het recht op oorlogsschade, maar vóór een bepaalde datum konden worden aangevraagd. De vraag hoe ver de Staat kon gaan in deze bestraffing levert daarom niet noodzakelijk hetzelfde resultaat op als het antwoord op de vraag hoe ver die Staat wil gaan. Dat is een belangrijke nuance die moet meegenomen worden naar de eindconclusie. De mechanismen die de inciviek uitsloten van bepaalde ambten, diensten en voordelen bleven deels bestaan, zij het vaak als onvoorzien gevolg van de initiële uitsluiting. Dit leidde anderzijds wel tot een min of meer statische juridische afbakening van de inciviek die zowel Hendrik-en-alleman kon zijn: met andere woorden de eenvoudige meeloper zat in dezelfde zak als de leider van het VNV, de opportunist, de jodenjager en de zware crimineel in het algemeen. [KA]

Onderzoek registreren kan langs www.advn.be (de bezoeker – steunpunt historiografie – onderzoek registreren)

Archiefbank Vlaanderen in een nieuw kleurtje en kledde

make-over. Deze keer is de gedaantewisseling compleet, want ook het logo kreeg een

De website van Archiefbank Vlaanderen, met als draaischijf de online-databank voor Vlaams privaat archivaalisch erfgoed, onderging voor de tweede maal een volledige

nieuw fris en meer tijdloos karakter aange-
meten.

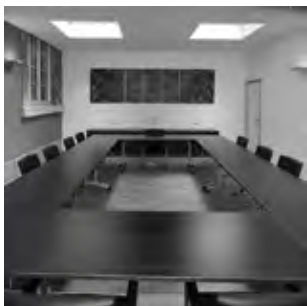
Samen met deze nieuwe look werden heel wat nieuwe functionaliteiten geïntegreerd die onder meer de interactiviteit met de bezoekers moet verhogen. Eenieder kan vanaf nu – na inloggen – berichten uit de erfgoedsector posten of reacties plaatsen. Archiefbank wil zo op termijn een nieuwsportaal worden voor archivalisch erfgoed in Vlaanderen.

www.archiefbank.be

Nise

Op 27 juni ging in het Institute for Economic and Social History van de Wirtschafts Universität Wenen de derde vergadering door van de Scientific Council van het Nise-platform. In de vergadering werden twee nieuwe leden opgenomen in de raad: Hanno Brand (Fryske Akademy, Leeuwarden) en Philipp Ther (Universität Wien). Voor een ruim opgekomen publiek, besloot Alan Sked (London School of Economics) de bijeenkomst met een lezing over *Nations and Empires*.

www.nise.eu

ADV N

ARCHIEF-, DOCUMENTATIE- & ONDERZOEKSCENTRUM

Lange Leemstraat 26 2018 Antwerpen

[T] +32 [0]3-225 18 37

[F] +32[0]3-226 64 05

[E] info@advn.be

[W] www.advn.be